

**Бухоро муҳандислик -технология институти, «Менежмент» кафедраси**  
**катта ўқитувчи Мухсинов Бекзод Тохирович**

**КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА**  
**ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ**  
**МУАММОЛАРИ**

Мамлакатимизда фаолият юритувчи ҳар қандай корхона, шу жумладан кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари ўзининг бозордаги ўрни ва улуши ҳамда кўзлаган стратегик мақсадларига эришиш учун инновацияларга катта аҳамият беради. Инновациялар илмий изланиш ёки кашфиёт асосида ишлаб чиқариш жараёнига татбиқ этилган ва аввалгисидан фарқланувчи объектдир. Инновация тушунчаси иқтисодий, ташкилий, молиявий ва бошқа соҳаларда жорий этилган ҳамда иқтисодий ва ташкилий тежамкорликни таъминлашга ёрдам берадиган ҳар қандай янгиликка нисбатан қўлланилади. Корхоналарнинг инновация фаолияти улар фаолиятида илмий тадқиқот натижаларини техник, технологик ва ташкилий иқтисодий янгилигини ишлаб чиқиш ва амалий қўллашдир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 29 июлдаги ПҚ- 1590-сонли қарорига асосан солиқ ва божхона имтиёзлари берилиши муносабати билан бўшаган маблағлар корхоналарда янги ишлаб чиқаришларни ташкил этиш, фаолият кўрсатаётган ишлаб чиқаришларни кенгайтириш, реконструкция қилиш, модернизациялаш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, сифатни бошқариш тизимларини жорий этиш, корхоналарнинг муҳандис-техник ходимларини рағбатлантириш, илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмаларини молиялаштиришга йўналтирилиши белгиланган<sup>1</sup>. Бу эса барча корхоналарда, шу жумладан кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг илмий, илмий тадқиқот ташкилотлари ўртасидаги кооперацион муносабатларини мустақамлашга олиб келади. Бу эса, кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларига инновацион лойиҳалар устида жиддий ишлар олиб боришига туртки беради. Ўзбекистон Республикаси Президенти

И. Каримов таъкидлаганидек, “Юртимизда қабул қилинган 2011 – 2015 йилларда саноатни устувор даражада ривожлантириш дастури ва ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга доир тармоқ дастурларининг изчил амалга оширилиши натижасида саноат таркибида юқори қўшимча қийматга эга бўлган, рақобатдош маҳсулотлар тайёрлаётган қайта ишлаш тармоқларининг ўрни тобора ортиб бормоқда”. Инновацион фаолиятни ишлаб чиқаришга жорий этаётган қарийб ҳар бир кичик корхона унинг ташкилий муаммоларига дуч келади. Бундай муаммоларга қуйидагиларни киритиш мумкин: илмий-техник янгиликларни яратиш ва шакллантириш;

- лойиҳаларни, унинг ташкилий-меъёрий ҳужжатларини тайёрлаш;
- янгиликларнинг ташқи ва ички муҳитга мослашувчанлигини таъминлаш;
- янгилекни ишлаб чиқаришга жорий этиш ва оммавий ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш. Маълумки, инновациялар товар (маҳсулот), технологик, мажмуавий ва ташкилий-бошқарув кўринишларида намоён бўлади. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари инновацион фаолиятида асосий эътибор маҳсулот ва технологик инновацияларга қаратилади. Мазкур инновацияларнинг улар иқтисодий мақсадларига эришишларидаги таъсир йўналишлари янги маҳсулот бирлиги ҳамда аввалги маҳсулот сифатини яхшилаш ҳисобига уларнинг ҳақиқий сотиш баҳосини таннарх билан боғлаш орқали фойдасини кўпайтириш имконини беради. Кичик корхоналарнинг инновацион фаолият орқали яратган янги маҳсулотларини юқори баҳоларда сотиш қуйидаги шартларга боғлиқ. Булар: - янги маҳсулотнинг ҳақиқатда мавжуд бўлган қондирилмаётган талабга мос тушиши; - янги маҳсулотга бўлган талаб даражасининг фаол маркетинг сиёсати орқали ортиши. Маҳсулотнинг ҳаётийлик даврларининг босқичларига асосан, корхона янги яратилган маҳсулотини узоқ вақтгача юқори сотиш баҳоси орқали қўшимча фойда олиш имкониятини ушлаб тура олмайди. Чунки бозорда айнан шундай маҳсулотни ёки шунга ўхшашини ишлаб чиқарувчи рақобатчилар ўз маҳсулотларини нисбатан арзонроқ сотиб, бозордаги баҳога

таъсир ўтказишлари мумкин, бошқа томондан эса мавжуд маҳсулот бозори монопол характерга эга бўлган тақдирида ҳам унда янги ишлаб чиқарувчи корхоналар пайдо бўлиши мумкин. Шу сабабли ҳам, кичик корхонанинг янги маҳсулот турининг сотиш баҳоларини юқори қилиб белгилаш орқали оладиган фойдаси узок вақтга чўзилмаслиги мумкин. Демак, ривожланишни мазкур стратегияга кўра танланилиши корхонага кўзлаган мақсадига эришиш имконини бермайди. Бу ҳолат, бир томондан, янги маҳсулот ва уни ишлаб чиқариш технологияси соҳасида вақтинча монополияга интилиш кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналарининг маҳсулотни янгилаш билан шуғулланишлари учун етарли омилдир, бошқа томондан эса, бундай монополия вақтинчалик характерга эга. Маҳсулот инновацияларида кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари маҳсулот сотиш ҳажмини ошириш ҳисобига фойдани кўпайтириш имконига қуйидаги ҳолатларда эга бўлади: - бозорга таклиф этилаётган маҳсулотлар аввалгиларига нисбатан харидорлиги ва хусусиятларига кўра бошқа ишлаб чиқарувчиларнинг харидорларини ўзига оғдириб олади ва бунинг ҳисобига сотиш ҳажмини кўпайтиради; - янги маҳсулот ишлаб чиқариш ҳисобига мавжуд талабни қондириш орқали маҳсулот сотиш ҳажмини оширади; - янги маҳсулотни бозорга таклиф қилиш орқали бошқа корхоналарда мавжуд бўлмаган янги бозорни яратади ва сотиш ҳажмини оширади. Корхоналарнинг бошқарув тизимида инновацион менежмент катта аҳамиятга эга. Инновацион менежмент маркетинг, ташкилий ва иқтисодий фаолиятни режалаштириш ва ташкиллаштириш, уларнинг амалга оширилиши устидан назорат ўрнатиш каби ташкилий жараёнларнинг бирлиги ифодасидир. Корхоналар фаолиятига аниқ маҳсулот, технологиялар, бозорлар, бошқариш услубларига оид алоҳида янгиликларнинг жорий этилиши корхона менежерларидан маълум шароитлар таъминланишини талаб этади. Булар: - ходимларда янги иш турларини бажаришларида маълум кўникмалар ҳосил қилиш; - инновацион фаолиятга бутун корхонани ижтимоий-иқтисодий тизим сифатида йўналтира олиш. Мазкур жараёнда бошқариш объекти сифатида корхона ходимлари чиқади,

чунки инновацион фаолият кишиларнинг ижодий қобилиятлари ва кучларининг намоён бўлиши ва уни амалга оширишдир. Ҳозирги кунда мамлакатимиз кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари фаолиятида инновацион менежментни ташкил этиш ва ривожлантириш масалаларига, хусусан унинг молиялаштирилишига етарлича эътибор берилмаяпти. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари инновацион фаолиятини молиялаштириш асосан ўз маблағлари ва четдан жалб қилинган маблағлар, хусусан, инвестициялар, кредит ва қарз маблағлар ҳамда бюджет дотацияси ҳисобидан амалга оширилади. Бу манбалар ичида банк кредитидан фойдаланиш амалиёти анча кенг тарқалган. Кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналари ўз инновацион ғояларини амалга оширилишини молиялаштирилиши учун тижорат банкларига берган аризалари иқтисодий-молиявий ҳисоб-китоблар, чизмачилик-конструкторлик ишлари, экспериментал натижалари ва намуналари билан бирга бўлиши банк ишончини қозонишдаги муҳим шартлардан бири ҳисобланади. Шунингдек, кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари имкониятларига қараб инновацион фаолият маҳсулотларининг ишлаб чиқарилиши, бозорга етказилиши ва сотилиши билан боғлиқ вазифаларни тижорат банклари ўз зиммасига олиши мумкин, яъни банк мазкур янгиликни ўзлаштирадиган корхоналарни ва зарур хом-ашёларни қидириб топиш, керакли ускуналар сотиб олиш, реклама фаолиятини ва маҳсулотни сотишни ташкиллаштириши ҳам мумкин. Фақат, бу вазифалар инновацион фаолият бўйича бошланғич ишнинг яхши натижа беришига тўла ишонч ҳосил қилингандан сўнггина амалга оширилади. Юқорида келтирилган шароитлар яратиш ва уни амалга ошириш кўп жиҳатдан давлат томонидан қўллаб-қувватлашга боғлиқ. Шу сабабли ҳам кичик корхоналарнинг инновацион фаолияти ривожлантирилишида давлатнинг ролини ошириш зарур.